SHUM BOLA - O’ZBEK ADABIYOTI DURDONASI

Sulhiddinova Dilorom Husenovna
Toshkent davlat yuridik universiteti talabasi
e-mail: Sulhiddinovadilorom@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada G’afur G’ulomning “Shum bola” asari yozilish tarixi, uning mazmuni, ijtimoiy ahamiyati, milliyligimiz hamda tariximizda tutgan o’rni va roli haqida batafsil to’xtalib o’tilgan.

Kalit so’zlar: Shum bola, mazmun, ijtimoiy ahamiyat, milliylik.

Аннотация. В данной статье подробно рассмотрена история написания произведения Гафура Гулама «Шум Бола», его содержание, общественное значение, наша национальность, а также его место и роль в нашей истории.

Ключевые слова: Произведение «Шум бола», содержание, социальная значимость, национальность.

Abstract. In this article, the history of the writing of Ghafur Ghulam's work "Shum Bola", its content, social significance, our nationality, and its place and role in our history are discussed in detail.

Keywords: The work "Shum bola", content, social significance, nationality.

G’afur G’ulomning “Shum bola” asari 1936- yilda yozilgan hamda dunyo bo’yicha bir nechta tillarga tarjima qilingan, jumladan, F. Shayhuddinova hamda A. Naumov tomonidan 1970- yilda rus tiliga, V. Grimich tomonidan 1991- yilda ukrain tiliga tarjima qilingan. Qissa 1977-yilda rejissor Damir Salimov tomonidan suratga olingan hamda shum bola rolini Abduraim Abduvahobov tomonidan o’ynalgan. Endi esa ushbu asar mohiyatiga to’xtaladigan bo’lsak, qissa o’tkir hajviy asar bo’lib, eski Toshkent qiyofasi to’laqonli bayon etilgan. Asarda haqiqiy tarixiy faktlarga qaraganda, to’qima fantaziya kuchliroq hamda asar markazida yozuvchi hayotidan faktlar ko’p keltirilgan bo’lsada, u avtobiografik asar hisoblanmaydi. Asar bosh qahramoni 13 yoshli bola hisoblanib, o’ziga yarasha sho’x, sarguzashtparast bolaning

ko’rgan kechirganlari haqida hikoya qilinadi. Jumladan, axloqiy hamda diniy mazmundagi sahnalar ham ko’p uchrab turadi. Masalan, quyidagi dialog aynan yuqoridagi mazmunda hisoblanadi:

- Haqqim-chi, haqqim nima bo’ladi?

- Haq, qanaqa haq? Sen zumrasha hali haqqingni ham talab qilasanmi?

Xizmatkorlardan biri: boy ota, lekin yetimning haqqini yeyish yaxshi emas, bu gunohi azim, uni haqqini bering.

- Yaxshi, unga bir qop chirigan olma bervorlaring.

Yuqoridagi dialog orqali ham bilib olishimiz mumkinki, asarning diniy jihatdan ham ahamiyatli ekanligini. Yetimning haqqini yemaslik, uning haqqini yeyishning og’ir gunohlardan biri ekanligi batafsil to’xtalib o’tilganligining guvohi bo’lishimiz mumkin. Shuningdek, asarda nafaqat diniy balki sarguzashtli sahnalar, ibratli voqealarning ham guvohi bo’lishimiz mumkin. Jumladan, o’lik yuvish sahnasini tahlil qiladigan bo’lsak, unda yolg’on gapirishning salbiy oqibatlari keltirilgan sahnalarning ya’ni ular o’lik yuvayotganida aslida bu sohani umuman tushunmasliklari, shuningdek, pul ilinjida o’zlarini o’lik yuvuvchi domla sifatida ko’rsatib, o’lik yuvishni eplolmay o’likning boshini uzib yuborishi hamda uni teskari qilib qayta tikib qo’yishlari hamda oxir-oqibatda odamlar ularning firibgar ekanligini bilib qolib, el-u xalqning qahriga duchor bo’lib, kaltak ostida qolib ketishlari guvohi bo’lishimiz mumkin:

O’likni xovuzning u boshidan bu boshiga qarata sudrab chayqata boshladik. Uchovimiz ham yangi havaskor g’assol bo’lganligimiz uchunmi, qiziqib ketib, o’likni uch marta emas, 15 marta chayqadik. Keyin sekin-sekin hovuz qirg’og’iga torta boshladik. O’lik xuddi hovuzning tagiga jipslashib qolgandek edi. Barchamizning rangimiz quv o’chib ketdi. Ancha urindik. O’lik bechoraning bellari qirsillab, tahminan, yarim gazcha cho’zilib ketdi. Nihoyat, zo’r berib o’likni hovuzning chetiga chiqardik. Biroq burunsiz, bosh yo’q edi.

Yuqoridagi jumlalardan yana bir xulosaga kelish mumkin: har bir ishni o’z ustasi qilgani ma’qul. Agarda u ish o’z ustasi tomonidan qilinmas ekan, aslo yaxshilik olib kelmaydi. Shuningdek, asar davomida ko’plab kulguli, sarguzashtga

boy hamda milliyligimizni eslatib o’tuvchi ko’plab sahnalarga guvoh bo’lishimiz mumkin. Jumladan, bolalar o’ynaydigan o’yinlar: “Qushimboshi”, “Yalong’och poyga”, “Mindi-mindi”, “oq terakmi-ko’k terak”, “Botmon-botmon”, “Kurash” kabi o’yinlar azaldan mamlakatimizning ilk rivojlanish davridan shakllanib kelgan hamda asrlar osha davom etib kelayotgan o’yinlar qatoridandir. Bu o’yinlarga asar davomida alohida to’xtalib o’tilishi milliy qadriyatlarimiz, o’yinlarimiz davom etajakligiga bir isbotdir. Shuningdek, asar ko’proq bolalar uchun xoslangan, sarguzasht janrida bo’lganligi bois ham qissa davomida ko’plab qiziqarli hamda kulguli voqealarning guvohi bo’lishimiz mumkin. Masalan, shum bolaga tog’asi tomonidan u sevib parvarish qiladigan qushlarning topshirilish sahnasi. Tog’asi unga bir necha kunga qushlariga qarab, ularni parvarishlashi lozimligi va evaziga uchta buxor tanga berishini aytadi. Shum bola qushxonaga kirib, ov qushlarini zimdan kuzatadi hamda ular tezagining oq bo’lishiga sabab ular qatiq ichadi deb o’ylaydi. U ammasidan yashirib, bozorga tushadi hamda 3 kun davomida qushlarga qatiq ichirtiradi. Ayniqsa, qushlarning ichida shum bola yoqtirgan bittasiga boshqalardan yashirib qatiqning yuzini berish sahnasi. Uch kundan so’ng u qushxonaga kirib qaragnida qushlarning barchasi o’lib yotganining guvohi bo’ladi. Yuqorida aytib o’tilganidek, asar davomida bitilgan har bir sahna o’ziga yarasha ibratlidir. Yuqoridagi sahna orqali yozuvchi kitobxonga mas’uliyatli bo’lish kerakliligini uqtirmoqda. Ya’ni insonga ishonib topshirilgan har qanday vazifani bajarishdan oldin u vazifa yaxshilab o’rganishni talab etadi va albatta shundan so’ng esa topshiriq ado etilganida, u muvaffaqiyatli yakun topadi. Asar davomida yosh, sarguzashtga o’ch bolaning turli-tuman voqealarga guvoh bo’lganligi yoxud bevosita ishtirok etganligini ko’rishimiz mumkin. Masalan, ho’kizni so’yish sahnasiga e’tibor qaratadigan bo’lsak. Qissa davomida shum bola qorong’uda yanglishib kulga ag’anab yotgan eshakni novqas ho’kiz deb gumon qilib, bo’g’ziga pichoq tortib yuboradi. Aslida ho’kiz allaqachon yomonlab o’lib bo’lgan bo’ladi. Bu sahnada ham birgina yanglishish domlaning Buxoroyi sharifdan uch tilloga olgan eshagining o’limiga sabab bo’ladi. Bu sahna orqali yozuvchi kitobxonga shum bola timsoli orqali har qanday berilgan vazifani bajarishda e’tiborli bo’lish, mas’uliyatli bo’lish lozimligini uqtirishga harakat qiladi.

Umuman olganda, “Shum bola” asarida keltirib o’tilgan har bir sahna o’zgacha ahamiyatli hamda ibratlidir. Asarni yoxud asar asosida ishlangan kinoni ko’rgan har qanday odamning ko’z oldida eski Toshkent, uning ko’chalari bevosita gavdalanadi. Asarni o’qiyotgan har qanday kitobxon hamda uning kayfiyatiga, fikrlashiga undagi qahramonlarning chekkan dardi, ko’rgan-kechirgan sarguzashtlari bevosita ta’sir etadi.